

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора,
професора кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної
безпеки факультету №4 Донецького державного університету
внутрішніх справ МВС України
Ніколенко Людмили Миколаївни
на дисертаційну роботу Білостоцького Олега Вікторовича на тему:
«Дискреційні повноваження судді: проблеми теорії та практики»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність обраної теми дослідження викликана необхідністю сучасного наукового осмислення сутності та проблем реалізації дискреційних повноважень судді. У зв'язку зі збільшенням кількості господарсько-правових спорів та враховуючи динамічність господарського законодавства та ті виклики, які постали на даний час перед Україною, актуальними є проблеми, пов'язані із розглядом судових справ в умовах, які не закріплені чинним матеріальним і процесуальним законодавством.

Донедавна поняття «дискреція» використовувалося лише відносно органів влади та органів управління. Однак останнім часом обґрунтовано доречність його використання в науковій та практико-правничій сфері, оскільки це поняття чітко передає особливості статусу судді в будь-якому судовому процесі як центральної, головної фігури, яка не тільки чітко виконує норми закону, але й у випадках, коли це неможливо, приймає вольові рішення на підставі оцінки особливостей конкретних судових справ або особливостей ситуації, в тому числі сучасної ситуації в країні, та інших факторів, які не можна передбачити на законодавчому рівні.

Актуальність дисертаційної роботи також визначається, по-перше, соціальною значимістю питань, що розглядаються, що пов'язано з

необхідністю реалізації судом задачі відправлення правосуддя за будь-яких умов; по-друге, дослідженням перспектив подальшого вдосконалення процесуального законодавства щодо статусу судді; по-третє, необхідністю формування концептуального підходу до меж суддівського розсуду в ході розгляду судових справ з урахуванням необхідності швидкого захисту та відновлення прав і законних інтересів учасників процесу.

Слід звернути увагу, що проблемі дискреційних повноважень судді не було приділено достатньої уваги з боку науковців. Комплексно не проаналізовані особливості реалізації дискреційних повноважень судді в ході розгляду судових справ. Судова практика потребує науково обґрунтованих рекомендацій і роз'яснень, оскільки зараз під час розгляду судових справ виникають підстави для необґрунтованих оскаржень судових актів, обґрунтованих виключно тим, що вони прийняті із застосуванням дискреційних повноважень судді, що є неприпустимим. Така ситуація є наслідком наявності багатьох колізій і прогалин в національному праві, зокрема положення вітчизняних процесуальних кодексів України в повній мірі не врегульовують питання стосовно меж реалізації дискреційних повноважень судді, не закріплено механізми реалізації цього права.

Все викладене свідчить про актуальність обраної О.В.Білостоцьким теми дисертаційної роботи, її теоретичну та практичну значимість та вказує на логічність постановки і вирішення наукової проблеми, сутність якої полягає в розробленні нових теоретичних положень про дискреційні повноваження судді та обґрунтуванні пропозицій щодо внесення змін і доповнень до процесуального законодавства України з метою забезпечення реалізації права на судовий захист.

Мета і завдання дослідження повною мірою узгоджується з планом дисертації, визначені правильно та логічно співвідносяться з об'єктом і предметом дослідження.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі, підтверджується коректною

методологією, використаною нормативною базою, ґрунтовною теоретичною та емпіричною основою дослідження. Отримання нових наукових результатів здійснюється завдяки використанню системи загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. У роботі використано такі взаємопов'язані методи дослідження, як: діалектичний, аналітико-синтетичний, системно-структурний, порівняльно-правовий, формально-логічний і логіко-юридичний методи. Комплексне застосування вказаних методів сприяло забезпеченню повноти, об'єктивності й всебічності проведеного наукового дослідження, обґрунтованості сформульованих висновків, а також достовірності отриманих результатів.

У ході обґрунтування наукових положень, висновків і рекомендацій дисертантом використано значну кількість вітчизняних та зарубіжних наукових джерел з процесуального права в загальній кількості 218 джерел.

Автором проаналізовано та використано нормативно-правову й інформаційну базу, а саме Конституцію України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вітчизняні процесуальні кодекси та інші закони України, підзаконні нормативно-правові акти, рішення Конституційного Суду України, постанови Верховного Суду, законодавство європейських та інших іноземних держав.

Емпіричний матеріал дослідження складається з результатів вивчення законодавства України та зарубіжних країн (зокрема, Великобританії, Сполучених Штатів Америки та країн Європейського Союзу), матеріалів вітчизняної та міжнародної судової практики, в тому числі вивчені й проаналізовані рішення Європейського Суду з прав людини щодо порушеного питання.

З урахуванням вищевикладеного наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційної роботи є обґрунтованими, методологічно вірними та переконливими, мають системний, комплексний характер та містять наукову новизну.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що

дисертаційна робота є першим комплексним самостійним дослідженням судової дискреції.

Вважаємо, що наукова новизна міститься, насамперед, у таких положеннях, винесених дисертантом на захист вперше:

- обґрунтовано визнання дискреції судді складовою доступу до правосуддя;
- аргументовано виділення функцій дискреційних повноважень судді;
- обґрунтовано, що винесення рішення за результатами реалізації дискреційного повноваження може мати наслідками виникнення підстав для реалізації похідних повноважень, які можуть бути, у свою чергу, як дискреційними, так і безальтернативними (недискреційними);
- аргументовано особливості реалізації дискреційних повноважень колегією суддів з урахуванням процесуальної фігури судді-доповідача;
- розмежовано, що неправильне застосування суддівського розсуду може бути як умисним, так і неумисним, а вихід за межі суддівського розсуду та звуження меж суддівського розсуду можливі лише як умисні дії, з урахуванням чого запропоновано встановлювати різні види негативних наслідків для судді при неправильному застосуванні дискреційних повноважень.

Важливим є й удосконалення дисертантом визначення поняття повноважень суддів, під яким запропоновано розуміти права (можливості), надані органам правосуддя процесуальним законом для реалізації завдання повного, своєчасного та всебічного розгляду справ, що належать до їх юрисдикції.

Обґрунтованою видається також пропозиція здобувача щодо класифікації повноважень судді шляхом поділу їх на обов'язкові (безальтернативні) повноваження, які реалізуються суддею за наявності певних обставин незалежно від його волі, та дискреційні повноваження, які реалізуються на його розсуд, та обґрунтуванням доцільності передачі

повноважень першої групи посадовій особі суду (не судді) або цифровій програмі в межах модулю електронного діловодства суду.

Слід беззаперечно підтримати слушну пропозицію здобувача щодо закріплення в процесуальному законодавстві можливості оскарження будь-якого рішення, прийнятого при реалізації дискреційних повноважень, в якості запобіжника зловживання суддею своїми процесуальними правами. Це положення створить надійну систему стримування та противаг в судовій сфері.

Слід позитивно оцінити також подальший розвиток пропозиції щодо класифікації дискреційних повноважень судді шляхом виділення двох форм: обмеженої та повної дискреції. Виділення цих форм допомагає глибше дослідити правову природу дискреційних повноважень як складного правового явища.

Доречно відзначити деякі пропозиції автора, які сприяють оперативності розгляду судових справ, до яких слід віднести пропозицію щодо доцільності виходу в нарадчу кімнату при прийнятті судових актів шляхом встановлення обов'язку виходу лише колегіального складу суду.

Дисертаційна робота містить і ряд інших цікавих та аргументованих висновків, пропозицій і рекомендацій, у тому числі щодо удосконалення чинного процесуального законодавства.

Таким чином, обґрунтованість, ступінь наукової новизни дослідження, наведених у роботі положень, висновків та рекомендацій, відповідає вимогам до дисертаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Повнота викладу наукових положень в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертаційної роботи. Наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційної роботи достатньо викладені в опублікованих працях. Основні положення та результати дослідження відображено у 9 наукових працях, з них: 1 – стаття у періодичному науковому виданні, проіндексованому у базах даних Web of Science Core Collection; 3 – статті в

наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України; 5 – тез доповідей в збірниках матеріалів наукових конференцій.

Основні теоретичні та прикладні положення і висновки дисертаційного дослідження доповідалися на науково-практичних конференціях, зокрема, на 75-й і 76-й наукових конференціях професорсько-викладацького складу і наукових працівників економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м.Одеса, 2020 р., 2021 р.); Міжнародній щорічній дистанційній науковій конференції «Правовий вимір конституційної та кримінальної юрисдикції в Україні та світі. Четверті юридичні читання» (м.Одеса, 2021 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Modern research in world science» (м.Львів, 2022 р.); Всеукраїнській науково-теоретичній конференції здобувачів вищої освіти «Правові аспекти захисту прав людини в умовах воєнного стану» (м.Київ, 2022 р.).

Опубліковані праці відображають основні аспекти дисертаційного дослідження. Можна зробити висновок про оригінальність та самостійність роботи і використання автором власних підходів до розв'язання цілої низки питань.

Особистий внесок здобувача в опублікованій у співавторстві з С.Святошнюком, Л.Бакало, С.Гутом, О.Чайковським, О.Зайцем статті «Legal Mechanisms for Protection of the Rights of Participants in Contractual and Non-Contractual Legal Relations», що індексується в Web of Science, в тому, що автор обґрунтував необхідність розширити механізми правового захисту прав учасників правовідносин, а також необхідність внесення змін до нормативно-правових актів, які не регулюють деякі питання повно або існують проблеми з ефективністю встановлених правил, процедур.

Теоретична та практична значимість результатів дисертаційної роботи полягає в тому, що сформульовані у дисертаційній роботі теоретичні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані: а) у науково-дослідницькій сфері – для подальших наукових досліджень проблем

реалізації дискреційних повноважень судді для захисту прав і законних інтересів учасників судового процесу; б) у законотворчій діяльності – для вдосконалення чинного процесуального законодавства України; в) у правозастосовній діяльності – для забезпечення дотримання прав і свобод фізичних та юридичних осіб; г) у навчальному процесі – під час викладання курсів з процесуального права, а також підготовки навчально-методичних матеріалів (підручників, навчальних посібників тощо).

Деякі викладені в роботі висновки та пропозиції дискусійного характеру можуть бути основою для подальших наукових досліджень.

Анотація, яку подано українською та англійською мовами, є узагальненим коротким викладом основного змісту дисертаційного дослідження та відповідає вимогам, встановленим п.10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року №167 (з наступними змінами та доповненнями), а також пунктом 2 Вимог до оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року №40 (з наступними змінами та доповненнями).

Відсутність порушення академічної доброчесності. З аналізу змісту тексту дисертаційної роботи варто відзначити про відсутність ознак академічного плагіату, фальсифікації та інших порушень академічної доброчесності, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаної дисертантом роботи. Вимоги академічної доброчесності та законодавства про авторське право дотримано у повному обсязі, оскільки робота О.В.Білоостоцького містить посилання на згадані дисертантом у тексті джерела інформації при використанні ідей, розробок, тверджень, відомостей.

Разом з тим, деякі висновки та пропозиції, зроблені О.В.Білоостоцьким в дисертаційному дослідженні «Дискреційні повноваження судді: проблеми теорії та практики», **потребують додаткового наукового обґрунтування або можуть бути предметом наукової дискусії.**

По-перше, потребує додаткового обґрунтування виділення в якості окремих функцій дискреційних повноважень судді, запропонованих здобувачем, інформаційної та сигнальної функцій.

З точки зору змістовного, лінгвістичного навантаження термінів «інформаційний» та «сигнальний» вони близькі між собою і можуть бути використані як синоніми. Тому розмежування цих функцій потребує додаткового дослідження та дообґрунтування, в протилежному випадку видається доречним їх об'єднання.

По-друге, потребує додаткового обґрунтування розмежування дискреційних від недискреційних повноважень через форму реалізації. Здобувач зазначає, що такими підставами для розмежування є активні дії судді чи можливість бездіяльності судді, а також заняття ним пасивної позиції в процесі. Однак виділення саме таких підстав для розмежування видається дискусійним. Зокрема, і дискреційні, і недискреційні повноваження можуть бути реалізовані як у вигляді активних дій, так і бездіяльності з тою лише різницею, що в недискреційних повноваженнях бездіяльність встановлена законодавством, а в дискреційних може бути результатом розумової діяльності судді. Наприклад, якщо суддя, проаналізувавши матеріали справи та розуміючи сутність позовних вимог, дійшов висновку про недоцільність призначення експертизи або виклику свідка, то його дискреційні повноваження будуть реалізовані через бездіяльність. З урахуванням вказаного ця пропозиція потребує додаткового обґрунтування.

По-третє, дискусійним видається і положення, що дискреційним повноваженням судді властива така характеристика, як «ініціатором реалізації таких повноважень може бути як суд, так і учасник справи». Вважаємо, що учасник справи може бути ініціатором звернення до судді з пропозицією реалізувати те чи інше дискреційне повноваження, однак ініціатором прийняття рішення про доцільність саме реалізації таких повноважень може виступати виключно суддя.

Насамкінець, дискусійною видається пропозиція дисертанта щодо розширення дискреційних повноважень судді у період COVID-19, воєнного стану та інших кризових етапів держави з можливістю виходу за межі позовних вимог, якщо це необхідно для ефективного захисту прав, свобод, інтересів людини і громадянина.

Ця ідея, на нашу думку, потребує суттєвого переосмислення та концептуального підходу з точки зору можливості безконтрольних зловживань з боку судді та спотворення принципу верховенства права. Сама ідея дискреції, суддівської активності стикається з необхідністю постійного контролю з боку держави за такими діями. А в періоди воєнного стану та інших кризових етапів держави такий контроль у зв'язку з об'єктивними обставинами знижений. Наприклад, у період COVID-19 у зв'язку з карантинними обмеженнями довгий час не могли проводитися загальні збори відповідних органів, які мали сформувати склад Вищої ради правосуддя, повноважний розглядати скарги на суддів (в тому числі). І в той час порушення суддями присяги, процесуальні та інші значні порушення не знаходили захисту від держави на належному рівні. Тому надання додаткових повноважень суддям в той час могло спричинити хвилю невинуватих та зухвалих зловживань з боку суддів. Тому межі дискреції здавна є предметом численних досліджень та дискусій, і однозначного вирішення цього питання поки не сформовано. З урахуванням зазначеного до впровадження таких змін слід підходити дуже зважено.

Одночасно доречно підсумувати, що робота в цілому справляє позитивне враження, містить елементи новизни та розв'язує низку важливих теоретичних і практико-прикладних питань, що виникають при реалізації нормативно-правових приписів щодо дискреційних повноважень судді.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК ПО ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків, списку використаних джерел із 218 найменувань і додатків.

Зміст дисертаційної роботи повно та всебічно розкрив предмет дослідження та логічно впливає з поставлених завдань, визначених об'єкта і предмета дослідження й охоплює як теоретичний, так і практичний аспект досліджуваної проблематики.

Актуальність, ступінь наукової новизни, обґрунтованість одержаних наукових результатів, їх теоретична та практична значимість доводять, що дисертаційна робота Білостоцького Олега Вікторовича «Дискреційні повноваження судді: проблеми теорії та практики» є завершеною самостійною кваліфікаційною науковою працею, в якій автором розв'язано важливу і актуальну проблему, що має істотне значення для науки процесуального права. Здобувачем запропоновано також низку конкретних пропозицій щодо удосконалення процесуального законодавства, що надає роботі й практичної спрямованості.

Вказана дисертаційна робота містить наукові положення, нові науково обґрунтовані теоретичні результати проведених здобувачем досліджень, що мають істотне значення для галузі знань 08 «Право» та підтверджуються документами, які засвідчують впровадження результатів таких досліджень, а також свідчать про особистий внесок здобувача в науку та характеризуються єдністю змісту.

Дисертація «Дискреційні повноваження судді: проблеми теорії та практики» є першим комплексним дослідженням за відповідним напрямом і відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року №261 (з наступними змінами та доповненнями), в тому числі п.10 Порядку проведення

експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року №167 (з наступними змінами та доповненнями), а її автор Білостоцький Олег Вікторович заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

Доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри господарсько-правових
дисциплін та економічної безпеки
факультету №4 Донецького
державного університету
внутрішніх справ

Людмила НІКОЛЕНКО

*Гідність доктора юридичних наук, професора,
професора кафедри господарсько-правових
дисциплін та економічної безпеки
факультету №4 Донецького державного
університету внутрішніх справ заслуговую*

Головний ВДСД ДОНДУВС

Меркєлова